

O'ZBEKISTONDA ADVOKATLARNING JINOYAT PROTSESSIDAGI O'RNI VA HUQUQIY MUAMMOLAR

Boymurodov Zokirjon Anvar o'g'li

Toshkent davlat yuridik universiteti magistranti

<https://doi.org/10.5281/zenodo.14975590>

Annotatsiya. Ushbu maqolada O'zbekiston Respublikasida advokatlarning jinoyat protsessidagi o'rni va ularning huquqiy maqomi tahlil qilinadi. Advokatlarning tergov va sud jarayonlarida ishtiroki, himoya huquqining ta'minlanishi, shuningdek, amaliyotda uchraydigan asosiy muammolar ko'rib chiqiladi. Maqolada advokatlarning mustaqilligi, protsessual huquqlari va ularni amalga oshirishdagi to'siqlar, shuningdek, xalqaro tajribaga asoslangan takliflar tahlil qilinadi. Advokatura tizimini takomillashtirish, himoya instituti samaradorligini oshirish va jinoyat protsessida advokatlarning huquqlarini kengaytirish bo'yicha takliflar ilgari suriladi.

Kalit so'zlar: advokat, jinoyat protsessi, himoya huquqi, tergov, sud, advokatura, protsessual huquqlar, huquqiy muammolar, mustaqillik, qonunchilik, huquqiy himoya, xalqaro tajriba.

THE ROLE OF LAWYERS IN CRIMINAL PROCEEDINGS IN UZBEKISTAN AND LEGAL PROBLEMS

Abstract. This article analyzes the role of lawyers in criminal proceedings in the Republic of Uzbekistan and their legal status. The participation of lawyers in investigative and judicial proceedings, ensuring the right to defense, as well as the main problems encountered in practice are considered. The article analyzes the independence of lawyers, procedural rights and obstacles to their implementation, as well as proposals based on international experience. Proposals are put forward to improve the legal system, increase the effectiveness of the defense institution and expand the rights of lawyers in criminal proceedings.

Keywords: lawyer, criminal proceedings, defense rights, investigation, court, legal profession, procedural rights, legal problems, independence, legislation, legal protection, international experience.

РОЛЬ АДВОКАТОВ В УГОЛОВНОМ СУДОПРОИЗВОДСТВЕ И ПРАВОВЫХ ВОПРОСАХ В УЗБЕКИСТАНЕ

Аннотация. В статье анализируется роль адвокатов в уголовном судопроизводстве и их правовое положение в Республике Узбекистан. Будут рассмотрены вопросы участия адвокатов в следственных и судебных разбирательствах, обеспечения права на защиту, а также основные проблемы, возникающие на практике. В статье анализируются независимость адвокатов, процессуальные права и препятствия к их

реализации, а также предложения, основанные на международном опыте. Вносятся предложения по совершенствованию правовой системы, повышению эффективности института защиты, расширению прав адвокатов в уголовном судопроизводстве.

Ключевые слова: адвокат, уголовный процесс, право на защиту, расследование, суд, адвокатура, процессуальные права, правовые вопросы, независимость, законодательство, правовая защита, международный опыт.

Kirish. Jinoyat protsessi har bir shaxsning huquq va manfaatlarini himoya qilishga qaratilgan huquqiy jarayondir. Ushbu jarayonda advokatlarining ishtiroki jinoiy javobgarlikka tortilgan shaxslarning himoya huquqini ta'minlashda muhim o'rin tutadi. O'zbekiston Respublikasi Yangi Konstitutsiyasining XXIV bobida har bir shaxsning malakali yuridik yordam olish huquqi belgilab qo'yilgan bo'lib, bu advokatura institutining davlat tomonidan kafolatlanishini ko'rsatadi.

Shunga qaramay, amaliyotda advokatlarining jinoyat protsessidagi roli to'liq amalga oshirilmayotgani, ularning faoliyatida qator huquqiy va amaliy to'siqlar mavjudligi kuzatiladi.

Xususan, tergov jarayonida advokatlarining dalillar to'plash huquqi cheklangan, ular ayrim hollarda mijoz manfaatlarini yetarli darajada himoya qilish imkoniyatiga ega emas. Shu bilan birga, xalqaro tajriba shuni ko'rsatadiki, advokatlarining mustaqilligi va ularning protsessual huquqlari kafolatlanishi jinoyat protsessining adolatli va xolis o'tishini ta'minlaydi.

Ushbu maqolada O'zbekistonda advokatlarining jinoyat protsessidagi o'rni, ularning huquqiy maqomi va duch kelayotgan muammolari tahlil qilinadi. Shuningdek, xalqaro tajribaga asoslangan holda, advokatura faoliyatini takomillashtirish bo'yicha takliflar ilgari suriladi.

Asosiy qism: Jinoyat protsessi shaxsning huquq va manfaatlarini himoya qilishga yo'naltirilgan murakkab huquqiy jarayondir. Ushbu jarayonda advokatlarining ishtiroki adolatli sudlovni ta'minlash, ayblanuvchi yoki jabrlanuvchining qonuniy manfaatlarini himoya qilishda muhim rol o'ynaydi. O'zbekiston Respublikasida advokatura instituti mustaqil huquqiy institut sifatida faoliyat yuritib, advokatlar jinoyat ishlarini yuritishda mijozlarini qonuniy asosda himoya qilish huquqiga ega. Ushbu maqolada advokatlarining tergov bosqichida va sud jarayonida tutgan o'rni, shuningdek, mijoz manfaatlarini himoya qilishning huquqiy asoslari batafsil tahlil qilinadi.

Jinoyat protsessining eng muhim bosqichlaridan biri tergov jarayonidir. Ushbu bosqichda shaxsga nisbatan dastlabki surishtiruv va tergov harakatlari olib boriladi, dalillar to'planadi va ayblov ilgari suriladi. Advokat bu bosqichda mijozining huquqlarini himoya qilish, qonuniy manfaatlarini ilgari surish va noqonuniy tergov harakatlariga yo'l qo'ymaslik uchun faol ishtirok etadi.

Jinoyat ishining sudga oshirilishi bilan advokatning vazifalari kengayadi. Sud jarayoni shaxsning aybdor yoki aybsizligini aniqlash, uni jazoga tortish yoki oqlash haqida qaror qabul qilish uchun o'tkaziladi. Advokat ushbu jarayonda mijozining manfaatlarini himoya qilish uchun quyidagi vazifalarni bajaradi:

1. Himoya pozitsiyasini ilgari surish. Advokat tergov natijalarini tahlil qilib, mijozning manfaatlariga mos keladigan himoya strategiyasini ishlab chiqadi. Bu strategiya mijozning aybsizligini isbotlash yoki jazoni yengillashtirishga qaratilgan bo'lishi mumkin.

2. Sud majlislarida dalillar keltirish va so'roq qilish. Advokat guvohlarni, jabrlanuvchilarni va tergov organlari vakillarini so'roq qilish huquqiga ega. Bu orqali u tergovda aniqlanmagan yoki noto'g'ri talqin qilingan jihatlarni sud oldida ochib berishga harakat qiladi.

3. Ishni qayta ko'rib chiqish va dalillarga baho berish. Advokat sud jarayonida taqdim etilgan dalillarni tahlil qiladi va ularga raddiya berish imkoniyatini izlaydi. Shuningdek, u mijozining aybsizligini tasdiqlovchi yangi dalillarni taqdim etishi mumkin.

4. Himoya nutqi va protsessual huquqlarni ta'minlash. Sud yakuniy qaror qabul qilishdan oldin advokat o'z mijozining manfaatlarini himoya qiluvchi yakuniy nutq bilan chiqish qiladi. Bu nutqda u ish bo'yicha asosiy dalillar, huquqiy jihatlar va mijozining huquqlarining buzilishi haqida fikr bildiradi.

5. Apellyatsiya va kassatsiya shikoyatlarini tayyorlash. Agar sud qarori mijoz manfaatlariga zid bo'lsa, advokat yuqori instansiya sudlariga shikoyat kiritish huquqiga ega. Bu jarayonda u avvalgi tergov va sud jarayonida yo'l qo'yilgan xatoliklarni ko'rsatib, adolatli sudlovga erishishga harakat qiladi.

Sud jarayonida advokatning faol ishtiroki shaxsning adolatli sudlov huquqini amalga oshirishga va sud tizimining xolisligini ta'minlashga xizmat qiladi.

O'zbekistonda advokatlarning jinoyat protsessidagi ishtiroki adolatli sudlovni ta'minlash va inson huquqlarini himoya qilishda muhim rol o'ynaydi. Advokatlar tergov bosqichida mijoz huquqlarini himoya qiladi, sud jarayonida esa dalillarni keltirib, mijoz manfaatlarini ilgari suradi.

Biroq, amaliyotda advokatlarning faoliyatiga turli huquqiy va institutsional cheklovlar mavjud. Shuning uchun advokatura institutini yanada mustahkamlash va advokatlarning mustaqilligini ta'minlash huquqiy tizimni takomillashtirishning asosiy yo'nalishlaridan biri bo'lishi lozim.

Advokatlarning jinoyat protsessidagi ishtiroki adolatli sudlovni ta'minlash va shaxslarning huquq va manfaatlarini himoya qilishda muhim rol o'ynaydi. Biroq, amaliyotda advokatlar turli huquqiy va protsessual muammolarga duch kelmoqda. Jumladan, himoya tarafining dalillar to'plashdagi cheklovlari, tergov va sud organlari bilan o'zaro

munosabatlardagi qiyinchiliklar hamda advokatlar mustaqilligiga tahdidlar ularning samarali faoliyat yuritishiga to'sqinlik qilmoqda.

Jinoyat protsessida dalillar asosiy omillardan biri bo'lib, ular asosida shaxsning aybdorligi yoki aybsizligi aniqlanadi. Prokuratura va tergov organlari ish bo'yicha dalillarni to'plashda keng vakolatlarga ega bo'lsa-da, advokatlarning bu boradagi imkoniyatlari cheklangan.

1. Dalillar to'plash vakolatining cheklanganligi

O'zbekiston Respublikasi Jinoyat-protsessual kodeksiga (JPK) ko'ra, dalillar asosan tergov va prokuratura organlari tomonidan yig'iladi.

Advokatlarning mustaqil ravishda dalillarni to'plash va sudga taqdim etish huquqlari cheklangan. Masalan, advokat o'z mijozining aybsizligini tasdiqlovchi guvohlarni so'roq qilish yoki muhim hujjatlarni talab qilish huquqiga to'liq ega emas.

2. Ekspertiza o'tkazish bo'yicha cheklovlar

Advokatlar o'z mijozining manfaatlarini himoya qilish uchun ekspertiza tayinlashni talab qilishi mumkin, ammo amaliyotda bu talablar ko'pincha qondirilmaydi.

Rasmiy ekspertiza organlari ko'pincha tergov organlari bilan hamkorlik qilgani uchun xolislik darajasi past bo'lishi mumkin.

3. Dalillarning rad etilishi

Sud organlari ba'zan advokatlar tomonidan taqdim etilgan dalillarni yetarlicha asosga ega emas deb topishi mumkin.

Tergov organlari tomonidan to'plangan dalillarga ko'proq ishonch bildirilishi natijasida advokatlar sud jarayonida qiyinchiliklarga duch keladi.

Dalillar to'plash borasidagi ushbu cheklovlar advokatlarning mijozlari uchun samarali himoya strategiyasini ishlab chiqishiga to'sqinlik qiladi va natijada adolatli sudlovga putur yetkazishi mumkin.

Advokatlarning jinoyat protsessidagi samarali ishtiroki tergov va sud organlari bilan to'g'ri munosabat o'rnatilishiga bog'liq. Biroq, amaliyotda advokatlar ushbu tizim bilan ishlashda turli qiyinchiliklarga duch kelmoqda.

1. Tergov organlari bilan hamkorlikdagi cheklovlar.

Ayrim hollarda tergov organlari advokatlarning ish bo'yicha barcha hujjatlarga kirishiga ruxsat bermaydi.

Advokatlar mijozlari bilan tergov bosqichida uchrashish uchun qiyinchiliklarga duch kelishi mumkin. Ayniqsa, tergov hibsxonasida mijoz bilan uchrashish jarayoni ba'zan sun'iy ravishda qiyinlashtiriladi.

2. Tergov organlari tomonidan bosim o'tkazilishi.

Ayrim hollarda tergov organlari advokatlarga bosim o'tkazish yoki ularning faoliyatiga g'ov qo'yish holatlari uchraydi.

Ayrim tergovchilar advokatlarning ishtirokini cheklash maqsadida protsessual me'yorlarni noto'g'ri talqin qilishi yoki advokatlarga ruxsat berish kechiktirilishi mumkin.

3. Sud jarayonidagi noxolislik.

Sudlar ko'pincha prokuratura va tergov organlari tomonidan taqdim etilgan dalillarga ko'proq e'tibor qaratadi. Advokatlarning sud jarayonida taqdim etgan dalillari ba'zan yetarlicha muhokama qilinmaydi yoki qabul qilinmaydi.

Sudyalarning advokatlarga nisbatan betaraf bo'lishi har doim ham ta'minlanmaydi, natijada sudlov tizimining xolisligi pasayishi mumkin.

Bu qiyinchiliklar advokatlarning tergov va sud organlari bilan samarali ishlashiga to'sqinlik qilib, huquqiy tizimning adolatli ishlashiga salbiy ta'sir ko'rsatadi.

Advokatlarning jinoyat protsessidagi huquqiy muammolari ularning samarali ishlashiga to'sqinlik qiluvchi asosiy omillardan biri hisoblanadi. Himoya tarafiging dalillar to'plashdagi cheklovlari, tergov va sud organlari bilan munosabatlardagi qiyinchiliklar hamda advokatlar mustaqilligiga bo'lgan tahdidlar adolatli sudlov tamoyillarining to'liq amalga oshishiga halaqit beradi. Ushbu muammolarni bartaraf etish uchun quyidagilar zarur:

- advokatlarning dalillar to'plash huquqlarini kengaytirish;
- sud va tergov organlari bilan advokatlarning o'zaro munosabatlarini huquqiy kafolatlar bilan mustahkamlash;
- advokatlarning mustaqilligini ta'minlash bo'yicha xalqaro standartlarga mos islohotlarni amalga oshirish.

Shunday chora-tadbirlar orqali O'zbekistonda adolatli sudlov tizimi mustahkamlanib, advokatlarning jinoyat protsessida erkin va samarali ishlashi uchun sharoit yaratilishi mumkin.

Xalqaro tajriba va O'zbekistonda advokatura islohotlari

Advokatura huquqiy tizimning muhim qismi bo'lib, inson huquqlarini himoya qilish va adolatli sudlovni ta'minlashda hal qiluvchi rol o'ynaydi. Dunyoning ko'plab rivojlangan mamlakatlarida advokatlarning mustaqilligi va huquqlari huquqiy davlat tamoyillarining ajralmas qismi sifatida ko'riladi. O'zbekistonda ham advokatura institutini takomillashtirish bo'yicha keng ko'lamli islohotlar amalga oshirilmoqda. Ushbu maqolada Yevropa va AQSh tajribasi, O'zbekistonda advokatlarning rolini kuchaytirish bo'yicha takliflar hamda huquqiy himoya tizimining samaradorligini oshirish yo'llari ishlab chiqilmoqda.

Yevropa va AQSh tajribasi

Dunyodagi ilg'or huquqiy tizimlar advokatlarning mustaqilligi, vakolatlari va mijozlarni himoya qilish mexanizmlarini takomillashtirish borasida muayyan yutuqlarga erishgan. Quyida Yevropa mamlakatlari va AQShda advokatura tizimining asosiy jihatlari tahlil qilinadi.

1. Yevropa tajribasi

Yevropa mamlakatlarida advokatura mustaqil huquqiy institut sifatida faoliyat yuritadi.

Bu tizim Yevropa Ittifoqi va Yevropa Kengashining inson huquqlari bo'yicha standartlari asosida tartibga solinadi.

Advokatlarning mustaqilligi – Yevropada advokatlar mustaqil kasb egasi bo'lib, davlat organlari ularning ishiga aralasha olmaydi. Masalan, Germaniya va Fransiyada advokatlar palatalari (Bar associations) advokatlarning kasbiy faoliyatini tartibga soladi, lekin davlat nazorati cheklangan.

Jinoyat protsessida kuchli himoya – Germaniyada har qanday shaxs jinoyat ishi bo'yicha tergov boshlangan ilk bosqichdanoq advokat xizmatidan foydalanish huquqiga ega. Shu bilan birga davlat tomonidan tayinlanadigan advokatlar sifati ham nazorat qilinadi.

Prokuratura va advokatura o'rtasidagi muvozanat – Ko'pgina Yevropa mamlakatlarida prokuror va advokat vakolatlari tenglashtirilgan. Masalan, Buyuk Britaniyada advokatlar himoya tarafida ham, prokuratura tarafida ham ishlashi mumkin, bu esa sud jarayonida xolislikni ta'minlaydi.

2. AQSh tajribasi

AQShda advokatlar huquqiy tizimning ajralmas qismi bo'lib, himoya tarafining vakolatlari juda kengdir.

Konstitutsiyaviy kafolatlar – AQSh Konstitutsiyasining 6-tuzatishiga binoan, har qanday ayblanuvchi advokat yordamini olish huquqiga ega. Agar shaxs o'z hisobidan advokat yollay olmasa, unga davlat hisobidan advokat taqdim etiladi.

Himoya tarafining mustaqilligi – AQShda advokatlarning huquqlari davlat tomonidan cheklanmaydi. Himoya tarafiga prokuratura bilan teng vakolatlar berilgan, ular mustaqil tergov o'tkazishi va dalillarni to'plashi mumkin.

Advokatlarning dalillar to'plash vakolati – AQShda advokatlar o'z mijozlarini himoya qilish uchun guvohlarni mustaqil so'roq qilish, ekspertiza tayinlash va maxsus tergov xizmatlaridan foydalanish imkoniyatiga ega.

Ushbu tajribalardan kelib chiqib, O'zbekiston advokaturasini takomillashtirish bo'yicha muayyan xulosa va takliflar ishlab chiqish mumkin. O'zbekistonda advokatura tizimini takomillashtirish bo'yicha bir qancha islohotlar amalga oshirilgan bo'lsa-da, hali ham muammolar mavjud. Quyida advokatlarning rolini oshirishga qaratilgan takliflar keltiriladi.

1. Advokatlarning mustaqilligini ta'minlash

- Advokatlar palatalarining mustaqilligini oshirish va davlat organlarining advokatlar faoliyatiga aralashuvini cheklash zarur;

- Advokatlarga bosim o'tkazgan yoki ularning faoliyatini noqonuniy tarzda cheklagan tergov yoki sud organlariga nisbatan javobgarlik mexanizmlarini kuchaytirish kerak.

2. Himoya tarafining vakolatlarini kengaytirish

- Himoya tarafiga prokuratura bilan teng huquqlar berilishi kerak. Bu, ayniqsa, dalillarni to'plash, guvohlarni so'roq qilish va ekspertiza tayinlash bo'yicha vakolatlarning kengaytirilishini talab qiladi.

- Jinoyat protsessida davlat tomonidan tayinlanadigan advokatlarning huquqiy kafolatlarini oshirish zarur.

3. Advokatlarning sud va tergov organlari bilan munosabatlarini yaxshilash

- Advokatlarning tergov jarayonida faol ishtirok etishi va barcha hujjatlarga kirish huquqiga ega bo'lishi lozim.

- Advokatlar va tergovchilar o'rtasida xolislikni ta'minlaydigan mexanizmlar joriy etilishi kerak.

4. Advokatura institutining moddiy-texnik bazasini rivojlantirish

- Advokatlar bepul yuridik yordam ko'rsatishda moliyaviy qo'llab-quvvatlanishi kerak.

- Advokatlar uchun malaka oshirish dasturlarini kengaytirish va zamonaviy texnologiyalardan foydalanish imkoniyatini yaratish lozim.

Xalqaro tajribaga asoslanib, O'zbekistonda advokatura tizimini isloh qilish va himoya tarafining rolini oshirish dolzarb masala hisoblanadi. Advokatlarning mustaqilligini ta'minlash, ularga tergov va sud jarayonlarida teng huquqlar berish va huquqiy tizimni liberallashtirish orqali adolatli sudlov tamoyillariga erishish mumkin. Ushbu islohotlar advokatura institutini rivojlantirib, inson huquqlarini samarali himoya qilishga xizmat qiladi.

REFERENCES

1. O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi;
2. O'zbekiston Respublikasi Jinoyat-protsessual kodeksi;
3. "Advokatura to'g'risida"gi qonun;
4. Inson huquqlari bo'yicha xalqaro konvensiyalar (masalan, "Fuqarolik va siyosiy huquqlar to'g'risidagi xalqaro pakt");
5. Jinoyat protsessida advokat ishtiroki. Bazarova D.; - 2022 y